

**ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธ
ในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา***
**AN ANALYTICAL STUDY OF BELIEFS ON GODS (PHRAPHUMI) OF THAI
BUDDHISTS IN KHLONG HAE SUB – DISTRICT
HATYAI DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE**

พระอาทิตย์ อินททติโก

Phar Arthait Inthaphattiko

พระครูวิจิตรศีลาจาร

Phrakhruwichitsilachan

พระณัฐพงษ์ สิริสุนโณ

Phra Natthaphong Sirisuwanno

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

อุทัย เอกสะพัง

Uthai eksaphang

มหาวิทยาลัยทักษิณ

Thaksin University, Thailand

E-mail: lifzing@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และ 3) เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ จากการวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่มีความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ จำนวน 10 ท่าน คัดเลือกแบบเจาะจง โดยใช้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การบูรณาการและสร้างองค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) ความเชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้าของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน 2) ความ

* Received 13 May 2019; Revised 27 June 2019; Accepted 28 June 2019.

เชื่อเรื่องทำบุญอุทิศผลบุญกุศลไปให้แก่ผู้ล่วงลับ 3) ความเชื่อในไสยศาสตร์ของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน และ 4) ความเชื่อในหลักกฎแห่งกรรมของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน

2. ความเชื่อพระภูมิเจ้าที่ในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้แก่

1) ศรัทธาความเชื่อ 2) ความเชื่อในกฎแห่งกรรม และ 3) หลักการทำบุญ

3. ศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ความเชื่อตามทัศนะพระพุทธศาสนามีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ 1) ทิฐฐุกรรม คือ ความเชื่อมีความเห็นตรงตามเหตุผล และ 2) อปายณะ คือ ความเชื่อในการอ่อนน้อมยำเกรง

คำสำคัญ: ความเชื่อ, พระภูมิเจ้าที่, ชาวไทยพุทธ

Abstract

This research study the objectives are as follows: 1) To study the history of Thai Buddhist beliefs on Buddhist teachings. 2) To study the beliefs about the Gods (PHRAPHUMI) of Thai Buddhists in Khlong Hae Sub-district, Hat Yai District, Songkhla Province. 3) To study new patterns and knowledge about the beliefs about the Gods (PHRAPHUMI) of Thai Buddhists in Khlong Hae Sub-district, Hat Yai District, Songkhla Province. this research was qualitative research from analysis of documents and interviews. Information groups are Thai Buddhists in Klong Hae Subdistrict, Hat Yai District, Songkhla Province, which has a belief in the story of the Gods (PHRAPHUMI) of the number of 10 people selected specifically, using an analytical study process to contribute to the integration and creation of new knowledge.

The research found that:

1. The history of Buddhist belief affected to the principle of Buddhism such as 1) Now Buddhists belief in future world 2) Making merit to a person who pass away 3) Belief in superstition and 4) law of Karma (law of action)

2. The beliefs about the Gods (PHRAPHUMI) of Thai Buddhists in Khlong Hae Sub-district, Hat Yai District, Songkhla Province such as 1) faith 2) law of Karma and 3) merit

3. To study the new forms and knowledge about beliefs about the Gods (PHRAPHUMI), the belief that according to the Buddhist view, there are 2 types: 1) “ThitachuKarma” was believe in reason and 2) “Apajayana” mean believe because look up with great respect

Key words: Beliefs, Gods (PHRAPHUMI), Thai Buddhists.

บทนำ

ความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของปัญญาย่อมเป็นความเชื่อที่ถูกต้อง ความเชื่อที่ถูกต้อง ย่อมนำผู้ที่มีความเชื่อให้ทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง ส่วนความเชื่อในสิ่งที่ผิดย่อมนำผู้ที่เชื่อให้ปฏิบัติ ในทางที่ผิด ความเชื่อ โดยทั่วไปแล้วจะมีอยู่ตามกลุ่มชนต่าง ๆ ทั่วโลก ทั้งในยุคก่อน พระพุทธศาสนาซึ่งเรียกว่ายุคมืด เช่น ลัทธิที่ถือเอาแผ่นดิน ภูเขา ต้นไม้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ไฟ และธาตุทั้ง 4 เป็นสรณะ ความเชื่อเช่นนี้เป็นความเชื่อที่มืด หมายถึง คนที่มีความเชื่อในสิ่งที่ผิด ๆ เพราะเป็นยุคสมัยที่มนุษย์ชาติยังมี ความรู้น้อยอยู่จึงเป็นความเชื่อที่มีลักษณะไม่ได้ใช้ ปัญญาพิจารณานั้นเอง เห็นได้ว่า “คนที่มีแต่ความเชื่ออย่างเดียวนั้น มักจะเป็นคนที่มีความ ขลาดกลัว กลัวสิ่งต่าง ๆ ที่มองไม่เห็นตัว หรือพิสูจน์ยังไม่ได้” เพราะโดยธรรมชาติของคนที่เกิด มามีก็จะมีความคิดหวาดกลัวหรือหวาดระแวงต่อทุกสิ่งทุกอย่างรอบ ๆ ตัว ทั้งที่ตามองเห็นและ มองไม่เห็น ความกลัวทำให้คนคิดแสวงหาที่พึ่ง เพื่อหวังจะให้สิ่งเหล่านั้นช่วยคุ้มครองตนเอง ยามตื่นและยามนอน ตนเองจะได้อยู่รอดปลอดภัย ยามเป็นเด็กก็จะหวังพึ่งผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็หวัง พึ่งพาผู้ใหญ่ด้วยกันและก็หวังพึ่งเลยไปถึงสิ่งที่ไม่มีตัวตน ผู้คนต่างพากันเคารพ นับถือจน กลายเป็นความเชื่อ ให้ความเคารพบูชาเชื่อถือตาม ๆ กันมาและเรียกสิ่งนั้นว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระอินทร์ พระพรหม เทวดา เป็นต้น สิ่งที่ว่านี้เป็นสิ่งที่ปรากฏในศาสนาพราหมณ์ยกย่อง เคารพ เชื่อและนับถือสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน “คนที่นับถือพระพุทธศาสนาก็ให้ความ เคารพนับถือ เช่น พิธีการต่าง ๆ ทั้งผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา และผู้ที่ศรัทธาในศาสนา พราหมณ์ ในโอกาสที่ทำพิธีทางศาสนาจะมีกิจกรรมทั้งพุทธและพราหมณ์ไปพร้อม ๆ กัน จน กลายเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีที่แยกกันไม่ออก” (บุญคำ ไชยพรหมวงศา, 2537) สังเกต ได้โดยไม่ยากตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันยาวนานนับเป็นพัน ๆ ปีมาแล้ว

พระภูมิเจ้าที่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่คนให้ความเคารพนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจให้ ความคุ้มครองแก่ผู้นับถืออย่างหนึ่งที่สืบทอดความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์ เพราะเชื่อว่า พระภูมิเจ้าที่ คือ เทวดา หรือเทพารักษ์ประจำพื้นที่บนโลกที่ปลูกบ้านสร้างเรือนอันเป็นเคหะสถานที่อยู่อาศัยหรือใช้เป็น ที่ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ การตั้งศาล พระภูมิซึ่งเป็นสิ่งสถิตยของพระภูมิเจ้าที่เป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์ฮินดู ที่นับถือบูชา พระเจ้าจะต้องตั้งศาลพระเจ้าไว้เป็นที่สำหรับเคารพบูชา บ้านเรือนของคนไทยพุทธในตำบล คลองแห อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่จึงถือธรรมเนียมว่า “บ้านจะต้องมีศาล พระภูมิ เพราะถือว่า พระภูมิเป็นเจ้าที่เจ้าทาง ดังนั้น เมื่อปลูกเรือนเสร็จ จึงมักจะมีการพิธีการศาล พระภูมิ เพราะคนไทยเชื่อต่อไปว่า พระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นเทวดา ผู้คุ้มครองป้องกันรักษา ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบ้านในเรือนให้มีความเป็นอยู่ร่มเย็นเป็นสุขได้และมีความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้าในชีวิตการทำงานมีความคลาดแคล้ว ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวงได้” (บุญมี แพนแก้ว, 2547) ฉะนั้น มนุษย์จึงยังให้ความเคารพบูชาด้วยการ เช่น สรวงบูชาจาก เจ้าของบ้านเป็นการตอบแทน จึงจะได้รับความคุ้มครองด้วยดี ถ้าหากเจ้าของบ้านทำในสิ่ง

ตรงกันข้าม พระภูมิอาจจะให้โทษได้ทำให้เกิดทุกข์ภัยไข้เจ็บต่าง ๆ วิญญาณของเจ้าที่เจ้าทาง ตั้งแต่ชั้นบรรพบุรุษ และชั้นรุ่นต่อ ๆ มา ที่ตัวได้ตายไปแล้วแต่วิญญาณยังไม่ได้ไปเกิดหรือ ปฏิสนธิในภพนั้น ซึ่งอาจยังรวมกันวนเวียนอยู่ในอาณาเขตบริเวณที่ดินที่ตนมาปลูก บ้านอยู่ ได้ มีสถานที่พักสถิต และเพื่อให้เทพบางองค์ บางระดับที่เป็นบริวารของท้าวโลกบาลทั้ง 4 คือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ ท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวัณ ซึ่งสถูกรูปกายทิพย์มาดูแล ความเป็นอยู่ของมวลมนุษย์แทนท้าวโลกบาลทั้ง 4 ได้มีที่พักเมื่อผ่านมา ณ บริเวณที่ที่ตนปลูก บ้านอยู่ จึงได้คิดจัดตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ คือ “บริเวณหรือสถานที่ที่เทพารักษ์ประจำบ้านสถิต ขึ้นซึ่งมีอิทธิพลและ ศักดิ์สิทธิ์มากกว่าศาลเจ้าประจำเรือนอีกชั้นหนึ่งเพื่อไว้บูชา เช่น สรรวงให้ช่วย ปกปักษ์รักษา ค้ำครอง บำรุง ส่งเสริมให้บ้านให้ชีวิตของเจ้าบ้านตลอดถึงลูกหลานที่เข้ามาอยู่ อาศัย ปราศจากภัยอันตรายอยู่เย็น เป็นสุขเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป” (พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา, 2547)

สิ่งที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้น จึงเป็นที่มาของปัญหาที่ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจใคร่ที่จะ ศึกษาให้ลึกซึ้งถึงความหมายว่า พระภูมิเจ้าที่ คือ ใคร มีลักษณะเป็นอย่างไร มีกี่ประเภท มีความสำคัญ มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธในตำบล คลองแห อำเภอนาทม จังหวัดสงขลา และสังคมปัจจุบันอย่างไร ชาวไทยพุทธในปัจจุบันควรปฏิบัติตนอย่างไรต่อพระ ภูมิเจ้าที่ให้ออกมาตรงกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ในกรอบของ งานวิจัยนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอนาทม จังหวัดสงขลา
3. เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอนาทม จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบล คลองแห อำเภอนาทม จังหวัดสงขลา ใช้วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของ การวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ด้านขอบเขต

- 1.1 ด้านผู้ให้ข้อมูล (Key Information) การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษาข้อมูล ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอนาทม จังหวัด

สงขลา โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) ซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่มีความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่จำนวน 10 ท่าน

1.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ คือ วรรณกรรม เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3 ด้านสถานที่ คือ ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์
3. ด้านการเก็บข้อมูล คือ ผู้วิจัยเก็บแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง
4. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล คือ วิธีการวิจัยทางปรัชญาแบบวิภาษวิธี (dialectic method) และแบบมีการหาเหตุผลด้วยการใช้วิจารณ์ญาณ (discursive method) ภายใต้กระบวนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัยและวิจารณ์ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่และรูปแบบความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธ

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา พบว่า ความเชื่อของพระพุทธศาสนาสามารถสรุปความเชื่อได้ ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้าของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน แนวความคิดเกี่ยวกับโลกนี้และโลกหน้านั้น สืบเนื่องมาจากความเชื่อที่มีต่อพระภูมิเจ้าที่หรือเหล่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายของผู้คนในสังคมไทย กล่าวคือ เชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่ คือ เทวดาที่ได้กระทำความดีไว้ในชาติที่เกิดเป็นมนุษย์ ชาวไทยพุทธจึงมีความเชื่อว่า ตายแล้วไม่สูญ เมื่อตายแล้วก็ต้องเกิดอีกตามกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนเองทำเอาไว้ ดังนั้นชาวไทยพุทธมีความเชื่อถูกต้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่การปฏิบัติต่อความเชื่อดังกล่าวยังขัดแย้งกัน เช่น เชื่อว่าคนตายและเกิดเพราะกรรมของคนที่ทำไว้ แต่ตนกลับไปบนบานอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ความเชื่อเรื่องโลกนี้โลกหน้าของมวลมนุษยชนนั้น เป็นไปในลักษณะหวังผลที่ดีเพื่อตนสามารถให้มีความสุขแก่ตนได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งมนุษย์อาจลืมไปว่า การบูชาพระภูมิเจ้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในความหมายที่แท้จริงหรือถูกต้องตรงตามพระพุทธดำรัสนั้น คือ อย่างไรแน่นอน

2. ความเชื่อเรื่องทำบุญอุทิศผลบุญกุศลไปให้แก่ผู้ล่วงลับ การบำเพ็ญกุศลนี้นับว่าเป็นการอนุวัตรตามประเพณีเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ซึ่งปฏิบัติ สืบต่อกันมาโดยทั่วไป ถือว่า เป็นการประกาศคุณความดีของบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน กล่าวคือ ท่านผู้

ล่องลับไปแล้วและท่านที่ยังดำรงชีวิตอยู่และมาเป็นเจ้าภาพ การระลึกถึงอุทิศส่วนกุศลตาม ประเพณีนิยมที่ได้สืบกันมาในสังคมและตามหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา เป็นการประกาศ ถึงความดี เป็นผู้มีกตัญญูกตเวทิตาธรรม และพยายามแสดงตอบแทนในเมื่อไม่สามารถจะ กระทำได้ด้วยประการอื่น เพราะผู้มีพระคุณได้ล่องลับไปแล้ว ก็กระทำโดยวิธีการอุทิศ กุศลตาม ประเพณีนิยมที่ต้องด้วยหลักพระพุทธศาสนา

3. ความเชื่อในไสยศาสตร์ของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน ความเชื่อในเรื่องไสย ศาสตร์นี้ ชาวไทยพุทธก็มีความเชื่อที่เนื่องมาจากความเชื่อในสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่พากันเคารพ บูชาในอดีต เช่น แม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ เป็นต้น ดังนั้น ในเวลาที่มวลมนุษย์ ไม่มีความมั่นคงทาง จิตใจเพราะมีความหวั่นเกรงต่อสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่น่าหวั่นกลัวทำให้เกิดความไม่ มั่นใจ ความรู้สึกที่ต้องเสี่ยงอันตรายทำให้เกิดความหวั่นใจและเมื่อถึงเวลาเช่นนั้น มนุษย์แต่ละคนก็ จะหันหน้าเข้าสู่วิถีทางที่จะทำให้ความเกรงกลัวและความหวาดหวั่นใจนั้นลดน้อยลงหรือจาง หายไป สถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจนี้มีได้นานาประการ พิธีกรรมก็ดี ไสย ศาสตร์ก็ดี การบนบานศาลกล่าวก็ดี การไปหาหมอตุ๊กดี ล้วนเป็นวิธีการที่มวลมนุษย์ใช้เพื่อทำ ให้เกิดความสบายใจขึ้น เพื่อให้มีความมั่นใจว่าจะสามารถควบคุมสถานการณ์ที่ทาลายขวัญ และกำลังใจนั้นได้

4. ความเชื่อในหลักกฎแห่งกรรมของชาวไทยพุทธในปัจจุบัน ชาวไทยพุทธ จากอดีตจวบจนปัจจุบันล้วนมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ กล่าวคือ เรื่องกรรม อยู่มาก กล่าวคือ ชาวไทยพุทธมีความเชื่อว่า ใครได้ดีมีสุข เป็นพระราชา เป็นเทวดาได้นั้น เป็นผลที่เกิดจากการ กระทำกรรมดี เช่น การทำบุญ ทำทาน เป็นต้น ซึ่งจากความเชื่อดังกล่าวนี้อาจจะทำให้ชาวไทย พุทธในปัจจุบันมีความเชื่อในเรื่องกรรมหรือกฎแห่งกรรมอย่างมั่นคงถูกต้องตามหลัก พระพุทธศาสนา แต่ทว่ากลับมีความคิดแนวทางแห่งการกระทำผิดเป็นจากความเชื่อเรื่องนี้อยู่ มาก ซึ่งการกระทำที่ผิดหลักคำสอน แม้ว่าจะมีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ถูกต้องเพียงใดก็ตาม ทั้งนี้ก็ เพราะพระพุทธศาสนามีหลักให้มนุษย์เชื่อถือในกฎแห่งกรรม และหลักสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด และถือว่ามนุษย์ทุกคนล้วนเกิด แก่ เจ็บ และตายมาแล้วทั้งสิ้น นับชาติ ไม่ถ้วน และเกิดในภพภูมิที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ตามกฎแห่งกรรมที่ได้กระทำไว้ทั้งดีและชั่ว ด้วย สังสารวัฏ คือ ภพที่เวียนเกิดเวียนตาย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธใน ตำบลคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา พบว่า ความเชื่อของชาวไทยพุทธในตำบล คลองแห สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ศรัทธาความเชื่อชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัด สงขลา ศรัทธา คือ ความเชื่อมั่น ความมั่นใจต่อสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ในทางพระพุทธศาสนาถือ ว่า ศรัทธา มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม คือ กิจการงานที่บุคคลทำว่า ทำดีก็ ให้ผลดี ทำชั่วก็ ให้ผลชั่ว 2) วิปากสัทธา เชื่อวิบาก คือ เชื่อผลที่สุกมาจากกรรม เช่น ผลที่ดีก็

สุกมาจากรรมที่ดี ผลที่ชั่วก็สุกมาจากรรมที่ชั่วเป็นต้น 3) กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน หมายความว่า ทั้งเหตุ ทั้งผล รวมลงที่คน เมื่อคนทำเหตุ คือ กรรมดี ก็ผลิตผลดีกรรมและผลที่ดีก็รวมลงอยู่ที่บุคคล เมื่อบุคคลทำกรรมที่ชั่ว ผลิตผลที่ชั่ว เหตุผลที่ชั่ว ก็รวมลงที่บุคคล จึงเรียกว่า กัมมัสสกตา และ 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อมั่นในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือ เชื่อพระปัญญาของพระองค์ มั่นใจในพระองค์ว่าพระองค์ได้ตรัสรู้สัจธรรมจริง 1 ศรัทธาเป็นหนึ่งในอินทรีย์ 5 ประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา 2 ที่เป็นองค์ประกอบของการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งทุกข์ รู้แจ้งโลก ประหารกิเลสได้ อินทรีย์ 5 นี้ ต้องมีประกอบกันไปด้วยกัน โดยมีสติเป็นแกนกลาง แต่ว่าศรัทธากับปัญญาต้องมีส่วนกัน ต้องพอดีกันและวิริยะกับสมาธิ ก็ต้องเสมอกันพอดีกัน กล่าวคือ ปริมาณของศรัทธากับปัญญาต้องเสมอกัน ศรัทธาในพุทธปรัชญานั้น จะต้องมีความรู้มากำกับไว้ด้วยเสมอ ในที่ใดได้กล่าวถึงศรัทธาเป็นเบื้องต้นแล้วจะต้องกล่าวถึงปัญญากำกับไว้ด้วย จึงเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยเหตุผล เพื่อความเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลายและเพื่อการเกิดขึ้นแห่งปัญญา

2. ความเชื่อในกฎแห่งกรรมของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เนื่องจากคำสอนเรื่องกรรมเป็นคำสอนที่ละเอียดลึกซึ้ง สลับซับซ้อนยากที่คนธรรมดาสามัญจะเข้าใจอย่างถ่องแท้ได้ การที่จะทำความเข้าใจเรื่องกรรมในเบื้องต้นนั้นจะต้องสืบสาวลงไป โดยเริ่มตั้งแต่กิเลสเป็นเหตุให้เกิดกรรมจนถึงวิบากอันเป็นผลที่ได้รับ การที่คนเราเกิดมาแตกต่างกันก็ เพราะผลกรรมที่ทำไว้ในอดีตไม่เหมือนกัน ผลแห่งกรรมที่ทำลงไปแล้วแก้ไขไม่ได้ แต่เราสามารถควบคุมผลกรรมใหม่ให้เกิดตามความต้องการได้ด้วยการเลือกทำแต่กรรมดีและการทำความดีเพิ่มเติม เสมอนั้นอาจช่วยให้กรรมเก่าลดหย่อนลงได้อีกประการหนึ่ง ความเป็นไปของชีวิตแต่ละคนที่จะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงนั้นขึ้นอยู่กับกรรม คือ การกระทำของตนเอง เรื่องวิญญูสงสาร และกรรมนี้เป็นของต้องมีความเชื่อ เพราะเป็นของที่น่าเชื่อ กว่าความเชื่ออีกหลายอย่างที่ล้าแล้วเป็นความเชื่อ ที่มลาย ไม่สามารถช่วยเราให้พ้นทุกข์และประสบกับความสุขที่แท้จริงได้

3. หลักการทำบุญของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ในระดับการประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับการทำบุญของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นไปในลักษณะนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถเป็นที่พึ่งทางใจ และอยู่ในกรอบจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่ทำให้ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีธรรมะประจำใจระดับหนึ่ง ได้แก่ “ความเมตตา กรุณา ความเอื้ออารี การไม่ลักขโมย การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และรู้จักทำบุญทำทานขัดเขลาตัวเองให้เป็นคนดี นับได้ว่าเป็นวิถีของคนเจริญแล้วในอดีต แต่ได้แปรเปลี่ยนไปมากในปัจจุบัน” ในปัจจุบันจัดเป็นการทำบุญประเภท “อามิสบูชา” ซึ่งก็เป็นการทำความดีอย่างหนึ่ง แต่ก็ควรทำด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องให้ตรงกับสภาวะของบุญนั้น จะได้เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วย ปัญญาซึ่งจะพาเดินหน้าในบุญที่สูงขึ้นไป

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่าพระภูมิเจ้าที่ที่ความเชื่อตามทัศนะพระพุทธศาสนามีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ 1) ทิณฐุกรรม คือความเชื่อที่มีความเห็นตรงตามเหตุผลและ 2) อปายณะ คือ ความเชื่อในการอ่อนน้อมยำเกรง

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเรื่อง ศักยวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบประเด็นสำคัญสามารถนำมาอภิปรายผล คือ การเคารพบูชาหรือความเชื่อต่อพระภูมิเจ้าที่ ชาวไทยพุทธจำต้องยึดหลักข้อเทวดานุสติ ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนเรื่องนี้ไว้ เพื่อให้มวลมนุษยชาติมีความเชื่อมั่นในการการกระทำกรรมดี และเพื่อให้พิจารณาเห็นคุณธรรมและการประพฤติปฏิบัติตนที่สามารถทำตนให้เป็นเทวดาได้ เช่นเดียวกับเทวดาที่ตนเคารพนั้น อย่างไรก็ตาม เทวดาหรือพระภูมิเจ้าที่ หากไม่ได้บรรลุนิพพานอะไร ๆ ก็ถือว่ายังมีกิเลส มีการเกิด และตายเช่นเดียวกัน เทวดาและมนุษย์จึงเท่ากันเสมอกันโดยสภาพธรรม เสมอกันโดยความเป็นไปของกฎสามัญลักษณ์

1. ความเป็นมาเกี่ยวกับความเชื่อของชาวไทยพุทธที่มีต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกัน คือ งานวิจัยของ ทองแดง พุทธเกตุ ได้ศึกษาเรื่องหลักธรรมและความเชื่อที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังพุทธสถานของวัด ในจังหวัดอุบลราชธานี (ทองแดง พุทธเกตุ, 2550) กล่าวว่า เรื่องพุทธประวัติตามความเชื่อว่า พระพุทธเจ้ามีจริงและได้ทราบถึงประวัติตั้งแต่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรม และดับขันธปรินิพพาน และเรื่องพระเจ้าสิบชาติเชื่อว่า กรรม ผลของกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม และเรื่องพระมาลัยมีความเชื่อว่า สวรรค์ นรก มีจริง ทำกรรมชั่วตายแล้วไปตกนรก ทำกรรมดี แล้วขึ้นสวรรค์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มนุษย์จะได้ดีเป็นคนดี และได้ชั่วเป็นคนชั่ว เพราะกรรม คือการกระทำของตนที่มีเจตนาให้เป็นเช่นนั้น ความเชื่อเกี่ยวกับผี คือ ผู้ที่มีอำนาจเร้นลับที่ไม่มีใครบอกได้ว่ามันมีรูปร่างลักษณะเป็นอย่างไร เช่น ผีป่า ผีไร่ ผีถน ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไป และมีวิญญาณที่อาจจะเที่ยวเตร่เตรเร่ร้อน ความเชื่อในเรื่องของดวงชะตาชีวิต คือ เกี่ยวกับคนที่เกิดในวัน เดือน ปีย่อมมีชีวิตที่แตกต่างกันไป ความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ หรือจิตวิญญาณ คือ คนเกิดมามีร่างกายและจิตใจ ผสมกันอยู่ เรียกว่า “ขวัญ” คือ จิตวิญญาณคน คือ ร่างกาย จึงเป็นอุทาหรณ์ว่า ไม่ให้คนทำบาปให้ทำ แต่ความดีประพฤติดีและมีศีลธรรม ซึ่งจิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อให้เห็นชัดเจนตามพุทธสถานของวัดในจังหวัดอุบลราชธานี

2. ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกัน คือ งานของ ธนาภิต ธนิกกุล ได้ศึกษาเรื่องประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของ

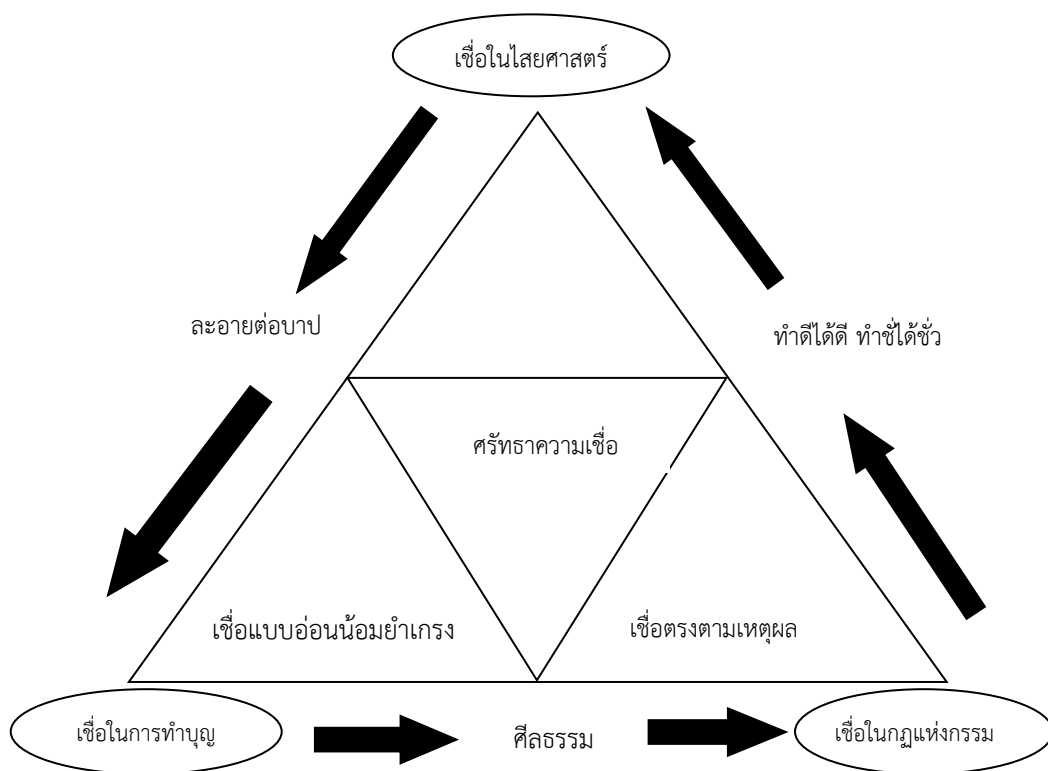

ไทย (ธนาภิต ธนิกกุล, 2539) กล่าวว่า ตามธรรมเนียมไทย บ้านทุกหลังจะต้องมีศาลพระภูมิ หลังจากทำพิธีปลูกเรือนเสร็จ ก็จะทำพิธียกศาลพระภูมิด้วย ทั้งนี้ก็เพราะถือกันว่า “พระภูมิ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน เป็นเทวาอารักษ์ผู้คอยปกป้องรักษาคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรือง แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง โดยผู้เป็นเจ้าของบ้านจะต้องทำการเช่น สรวงบูชาด้วยความเคารพ พระภูมิจึงจะให้ความคุ้มครอง แต่หากกระทำในสิ่งตรงกันข้าม คือ ไม่ให้ความเคารพและเช่นสรวงบูชา พระภูมิก็อาจจะให้โทษ โดยบันดาลให้เกิดทุกข์ภัยได้เช่นกัน”

3. รูปแบบและองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานที่ศึกษาใกล้เคียงกัน คือ งานของ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) ได้ศึกษาเรื่อง หลักพระพุทธศาสนา (สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน), 2536) กล่าวว่า ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาไว้ว่า เครื่องชัฏนำอันดับแรกให้เกิดไตรสรณคม หรือเป็นพุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในใจ 2 อย่าง ได้แก่ ศรัทธา และปสาทะ ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ปสาทะ แปลว่า ความเลื่อมใส ศรัทธาที่ไม่ถูกต้องอาจเป็นอันตรายแก่การนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อศรัทธาไม่ถูกต้อง ปสาทะ ก็ไม่ถูกต้องเหมือนกัน ความศรัทธาหรือความเชื่อ อย่างต้อง ได้แก่ 1) เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง 2) เชื่อว่าบุญบาปมีจริง 3) เชื่อว่าผลของบุญบาปมีจริง และ 4) เชื่อว่าบุญบาปที่ตนทำ

องค์ความรู้ใหม่

สรุป

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สรุปได้ว่า ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า กรรมเท่านั้นที่สามารถให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ตนผู้กระทำ ด้วยตนเองได้ มิใช่ได้มาโดยการอ้อนวอน คำว่าศรัทธาในพระพุทธศาสนาโดยสรุป คือ ความเชื่อที่เกิดจากปัญญา เชื่อในเรื่องการทำความดี เชื่อว่าความสุข และความทุกข์ มวลมนุษย์มี ความสามารถที่จะเสกสรรปั้นแต่งและแก้ไขได้ด้วยตนเอง และหากความเชื่อใด ๆ ของชาวไทยพุทธ นอกเหนือไปจากความเชื่อในเรื่องกรรม ผลของกรรม ทุกคนมีกรรม และเชื่อในพระปัญญาของ พระพุทธเจ้า ทั้ง 4 ประเพณี ความเชื่อเหล่านั้นถือว่า ผิดไม่ถูกต้อง จำต้องละทิ้งเสีย ฉะนั้น กล่าวได้ว่า การดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ต้องประกอบด้วย ศรัทธา ความเชื่อและปัญญา กล่าวคือ ใช้ศรัทธาเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการกระทำต่าง ๆ และใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติของตนตามแนวพระพุทธศาสนา แม้ว่าศรัทธาพระพุทธศาสนาจะถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่ปัญญา ความรู้แจ้ง เห็นจริงได้ก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาก็มิได้ต้องการให้มวลมนุษย์หยุดอยู่เพียงแค่นี้ มวลมนุษย์จำต้องอาศัยศรัทธานั้นแหละเพื่อก้าว

ไปสู่ปัญญา เมื่อเกิดปัญญาแล้ว ศรัทธาก็ไม่มีอติพลใด ๆ ต่อการดำเนินชีวิตอีกเลย แต่ปัญญาจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความเพียรพยายามที่มั่นคง อันถูกต้องตามหลักศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เพราะอาศัยแค่ศรัทธาโดยไม่มีปัญญาประกอบจัดเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตทุก ๆ ด้าน ทั้งชีวิตส่วนตัวและส่วนรวมในสังคม

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สรุปได้ว่า การที่ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ศรัทธาความเชื่อมั่นต่ออำนาจอิทธิปาฏิหาริย์ของพระภูมิเจ้าที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายนั้น มีสาเหตุมาจากความอยาก ความต้องการในสิ่งที่น่าปรารถนาน่าพอใจ อยากหลีกเลี่ยงความทุกข์ ความยากลำบาก กล่าวคือ อยากหนีความทุกข์ไปหาความสุข แต่วิธีการปฏิบัติเพื่อหนีความทุกข์ไปหาความสุขนั้นก็ยังมีผิดหลัก พระพุทธศาสนาอยู่ดี กล่าวคืออยากร้ายรวยเอาแต่อ่อนหวาน ไม่มีความเพียรพยายามตามหลักอิทธิบาท 4 แล้วความปรารถนาเพื่อให้เกิดความร่ำรวยนั้นจะสำเร็จได้หรือ ดังนั้น ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในสังคมไทยปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด เพราะพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องกรรม คือ การกระทำของตนเอง ตนทำดีก็ดี ตนทำชั่ว ตนก็ต้องได้รับผลของกรรมชั่วนั้น ไม่มีใครหลีกเลี่ยงกรรมของตนที่ก่อไว้ได้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สรุปได้ว่า จากองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ของชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เห็นได้ว่า ศรัทธาและความเชื่อ ทำให้สภาพจิตที่ยึดเหนี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเหนียวแน่นด้วยความมั่นใจว่าเมื่อมีสิ่งนั้นอยู่ในชีวิต จะทำให้การดำเนินชีวิตนั้นมีความสำเร็จหรือความสุขจะเกิดขึ้นใน ชีวิตของคนแต่ละคนจึงต้องมีศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรืออาจจะมีศรัทธาต่อหลาย ๆ สิ่ง อันนี้ก็แล้วแต่ทัศนคติที่ถูกบ่มเพาะมากับกาลเวลา การใช้ความเชื่อและความศรัทธาเพื่อสร้างพลังใจอันเป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนชีวิต ไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานหรืออุดมคติอย่างใดอย่างหนึ่ง ความศรัทธาได้หลายรูปแบบ เช่น มีศรัทธาในองค์ศาสดาของแต่ละศาสนา มีศรัทธาในองค์กรของศาสนา มีศรัทธาในพิธีกรรม หรือมีศรัทธาในสิ่งสูงสุดของศาสนานั้น คือ เชื่อว่าสิ่งนั้นที่เชื่อจะสามารถปกป้องคุ้มครอง จากทุกข์โศกโรคภัยได้หรือส่งเสริมให้ตนเองได้รับ และสิ่งที่ปรารถนาให้มีความสมหวัง หรือช่วยให้สิ่งที่ตนกระทำอยู่ประสบความสำเร็จ ส่วนในเรื่องของความศรัทธา เป็นทั้งวิถีทางและเป็นปัจจัยเสริมของชีวิต ศรัทธาที่เป็นวิถีจะบอกชัดเจนว่าต้องทำอะไรบ้าง อะไรถูก อะไรผิด ต้องมีศรัทธาอย่างไร ส่วนเรื่องที่ต้องจัดการหรือแสวงหาเอาเอง เช่น ความศรัทธาในทางไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์ที่คอยเติมความเชื่อมั่นโดยไม่สนใจว่าสิ่งที่เชื่อนั้นจะช่วยเสริมมากน้อยแค่ไหน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ส่งเสริมให้ชาวไทยพุทธในตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ใช้ปัญญามากกว่าศรัทธาในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน พยายามชี้แนะถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่า มีหลักแห่งการพึ่งตนเอง ช่วยเหลือตนเอง และทุกอย่างหากอยากได้ต้องลงมือปฏิบัติตามอย่างถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรม รู้จักความพอดีแห่งสภาวะความเป็นอยู่ของตน ไม่ควรฟุ้งหรือดิ้นรนต้องการใน สิ่งที่เกิดความจำเป็น

1.2 รัฐบาลไม่ควรมอมเมาประชาชนด้วยวิธีการต่าง ๆ จนเกินไป เช่น ออกสลากกินแบ่ง รัฐบาล เป็นต้น เพราะถือว่าผิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมาก เมื่อประชาชนเกิดความหลง มัวเมาในเรื่องดังกล่าวแล้ว ก็จะเกิดภาวะหลงตน กล่าวคือ ไม่ยอมลงมือทำการงาน หวังเพียงโชค ลาภต่าง ๆ เป็นคนเกียจคร้าน ฉะนั้นหากรัฐบาลมีความปรารถนาดีต่อความเจริญทางกายและใจของ ประชาชนอย่างจริงจังแล้ว แม้ว่าการออกหวยบนดินหรืออะไรก็ตามที่รัฐบาลได้จัดทำขึ้นนั้น ควรอยู่ในขอบเขตที่จำกัด กล่าวคือ รัฐบาลต้องมีนโยบายในเรื่องนี้อย่างจริงจัง เช่น ใ้รกฎรางวัลที่ 1 เป็นต้น

1.3 เข้าไปดูแลและแนะนำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไปว่าวิธีปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีสวดภาณยักษ์ สวดนพเคราะห์ และพิธีปฏิบัติต่อพระภูมิเจ้าที่ที่ถูกต้องเป็นอย่างไร และจะได้อะไรที่มีใช้วัตถุสิ่งของ หลังจากการประกอบพิธีกรรม เหล่านั้นโดยให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาความเชื่อของชาวไทยพุทธตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ศึกษากรณีมงคลพิธีของชาวพุทธ

2.2 การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ฤกษ์ยาม” ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

ทองแดง พุทธเกตุ. (2550). *หลักธรรมและความเชื่อที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังพุทธสถานของวัดในจังหวัดอุบลราชธานี*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี: อุบลราชธานี.

ธนาภิต ธนิกกุล. (2539). *ประเพณีพิธีมงคล และวันสำคัญของไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปรีามิต.

บุญคำ ไชยพรหมวงศา. (2537). *ตำนานและประเพณีชาวบ้าน*. กรุงเทพมหานคร: แอ่งต้นนาตอง นาล แปรส.

- บุญมี แท่นแก้ว. (2547). *ประเพณีและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียน สโตร์.
- พฤตอาจารย์วิสุทธิโยคะ และพราหมณ์เผ่ามเหศักดิ์. (2547). *หลักการปลูกบ้านและการตั้งศาลต่าง ๆ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลานอโศก เพรส กรุ๊ป.
- สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน). (2536). *หลักพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย.